

INNOVATSION TA'LIM MUHITIDA TALABALARNING LOYIHALASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Zafarova Dilafruz Narzulla qizi
Xalqaro Nordik Universiteti
Pedagogika va psixologiya yo'nalishi
II kurs magistri

Annatsiya: Bugungi kunda oliy ta'lim muassasalaridatalabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish va takomillashtirish talabalarning yangi avlodini tayyorlashni optimallashtirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Oliy o'quv yurtlari talabalariga kasbiy fanlarni o'rgatish orqali ularni kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bo'yicha professor-o'qituvchilar oldiga jiddiy maqsad va vazifalar qo'yilmoqda. Aynan shu maqsadda ushbu maqolada talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yangicha yondashuvlar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'z: Kompetensiya, innovatsiya, innovatsion ta'lim, kreativ yondashuv, refleksiv yondashuv, texnologik yondashuv, ta'lim texnologiyasi, kompetentli yondashuv, andragogik yondashuv, psixologik yondashuv.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning shaxsiy rivojlanishi ularning mustaqil fikrlash, ijodkorlik, faollik, munosabatlarning chuqurlashib hamda boyib borishi, xarakter hamda dunyoqarashlarining turg'unligi, o'z-o'zini nazorat qilish va tarbiyalashga bo'lgan ehtiyojlarning shakllanishi kabi holatlar bilan tavsiflanadi. Bo'lajak kasb egalari uchun ta'lim muassasalarida ta'lim olish jarayoni –bu insonda mehnat faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishda ahamiyatli sanalgan kasbiy bilim, sifat, kompetentlik va mezonlar asosida rivojlantirish hamda o'z-o'zini takomillashtirishning eng maqbul davridir. Ta'lim oluvchilar ushbu jarayonda bilimlarni jamlash, saqlash, uzatish, ularning mantiqiy tuzilmasini yaratish va istiqbolda kasbiy faoliyatini tashkil etishda ulardan samarali foydalanish kabi holatlarni o'zida mujassam ettiradi.

Biz talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yangicha yondashuvlarni quyidagicha tavsiflaymiz: Innovatsion yondashuv (pedagogik innovatika, pedagogik innovatsiya) –Innovatsion ta'lim so'zining zamirida yangilikni tashkil qilish, yangilikni o'zlashtirish, yangilikdan foydalanish, yangilikni namoyon etish kabi kompleks faoliyat yotadi.

Innovatsion ta'lim-ta'lim oluvchida yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim. "Innovatsion ta'lim" tushunchasi birinchi bor 1979 yilda "Rim klubi"da

qo'llanilgan. Innovatsion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovatsiyalari deb nomlanadi. Ta'lim innovatsiyalari-ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida yechish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.[1.77]

Ta'lim sohasida innovatsion jarayon –bu ta'lim konsepsiyasidagi, o'quv dasturlaridagi, usul va uslublardagi, tarbiya va o'qitish usullaridagi yangilik va o'zgarishlardir. Ta'lim sohasida innovatsion jarayonlar so'zining tub ma'nosida pedagogikaning ikkita muhim –o'rganish, umumlashtirish va ilg'or pedagogik tajribalarni ommalashtirish muammosi va pedagogika fanlari yutuqlarini amaliyotga tadbiiq etish muammosi yotadi.

Shunday ekan, innovatsiyaning predmeti va innovatsion jarayonlarning tarkibi, mexanizi bir –biriga o'zaro bog'liq bo'lgan jarayonlar jamlanmasi tarkibida bo'lishi kerak. Aynan, innovatsion faoliyat xizmat ko'rsatish bozorida oliy ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobatbardoshlikning asosini yaratibgina qolmay, professor –o'qituvchining kasb mahoratining o'sishini, ijodiy izlanishini, amaliy jihatdan ochib beradi. Shuning uchun ham, innovatsion faoliyat o'qituvchilarning ilmiy-uslubiy faoliyati va talabalarning o'quv jarayoniga ijodiy faoliyati bilan uzluksiz bog'liq.

Innovatsion faoliyat –yangi ijtimoiy talablarning an'anaviy me'yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g'oyalarning mavjud g'oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmualii muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat. Oliy ta'lim muassasasida talabalarni kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yangicha yondashuvi uchun avvalamborpedagog o'zi ta'limda innovatsion faoliyat yuritishi kerak. Ta'limdagi pedagogning innovatsion faoliyati tuzilishini tahlil qilishda turli xil yondashuvlar mavjud. Masalan, A.Nikolskayaning fikricha, faoliyatni yangilash 3 bosqichda, ya'ni tayyorgarlik, rejalashtirish va joriy etish bosqichlarida amalga oshiriladi.

«Innovatsion faoliyat» tushunchasini tahlil qilar ekanmiz: G.A.Mkrtyanining bu haqdagi fikri diqqatga sazovar: –«Pedagogik tajriba-sinov faoliyatining 3 ta asosiy shaklini ajratish mumkin: xususiy tajriba, tajriba-sinov ishi, o'qituvchining innovatsion faoliyati. Pedagogik faoliyatdaiinnovatsiyalar qancha ko'p bo'lsa, o'qituvchi xususiy eksperimentni shuncha yaxshi tushunadi». Innovatsion faoliyat bu amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiy-madaniy ob'ekt sifatlarini yaxshilashga qaratilgan ijtimoiy sub'ektlarning harakat tizimi bo'lib, u ma'lum doiradagi muammolarni yechish qobiliyatigina emas, balki har qanday vaziyatdagi muammolarni yechish uchun motivatsion tayyorgarlikka ega bo'lishdir. O'qituvchi innovatsion faoliyatining markaziy masalasi o'quv jarayonini samarali tashkil etishdan iborat.[2.132]

Akmeologik yondashuv (grekcha “akme” soʻzidan olingan boʻlib, “oliy nuqta”, “yuqori choʻqqi” degan maʼnolarni anglatadi). Akmeologiya birinchi navbatda “fan” hisoblanadi. Akmeologiya -bu kattalarning (psixologik, natijalarga va mahorat choʻqqisiga erishish) rivojlanish qonunlarini oʻrganadigan fan. Akmeologiya dastlab nemis psixolog olimi Sharlotta Byuler (1893-1974) tomonidan oʻrganilgan boʻlsa, 1928 yilda rus olimi Nikolay Aleksandrovich Ribnikov (1880-1961) tomonidan Akmeologiya-“Yetuk odamlarning rivojlanishi” haqidagi fan sifatida eʼtirof etilgan. Bu fan sifatida tabiiy, ijtimoiy, gumanitar va texnika fanlarining oʻzaro integratsiyasi natijasida paydo boʻlgan fan hisoblanadi. Akmeologiya fani bir vaqtning oʻzida pedagogika vapsixologiya fanlari bilan uzviy aloqada rivojlanmoqda.[3.430]

Aksiologik yondashuv Aksiologiya (yunoncha axio –qadriyat va logos –fan, taʼlimot) –qadriyatshunoslik, maʼnaviy hodisalardan biri boʻlgan qadriyatlar sohasini oʻrganadigan, uning qonun va kategoriyalarini tadqiq qiladigan ilm yoʻnalishi, qadriyatlar haqidagi fan. U XIX asrning ikkinchi yarmida nemis qadriyatshunosi E.Gartman va fransuz olimi P.Lapi tomonidan ilmiy isteʼmolga kiritilgan. Aksiologiya aksiologik ong, qadrlash tuygʻusi, aksiologik bilish, qadrlash tamoyiliga tayanib toʻplangan qadriyatlar toʻgʻrisidagi bilimlar sistemasidir. Zamonaviy Aksiologiyada obʼektiv, subʼektiv va plyuralistik oqim hamda yoʻnalishlar mavjud. Aksiologiya «qadr», «qadrlash», «qadriyatlar», «qadriyatlar tizimi» kabi aksiologik kategoriyalarni, ularning turli shakllarini oʻrganadi. Qadriyatlar tizimining ijtimoiy taraqqiyotga bogʻliqlik qonuni, qadriyatlar tizimining oʻzgarishi va takomillashuvi bilan bogʻliq aksiologik qonunlar ham aksiologiya shugʻullanadigan masalalar doirasiga kiradi.

Taʼlim texnologiyasi–taʼlim maqsadiga erishish jarayonining umumiy mazmuni, yaʼni, avvaldan loyihalashtirilgan taʼlim jarayonini yaxlit tizim asosida, bosqichma-bosqich amalga oshirish, aniq maqsadga erishish yoʻlida muayyan metod, usul va vositalar tizimini ishlab chiqish, ulardan samarali, unumli foydalanish hamda taʼlim jarayonini yuqori darajada boshqarish. Taʼlim tizimini texnologiyalashtirish gʻoyasi oʻtgan asrning boshlarida Gʻarbiy Yevropa va AQShda taʼlim tizimini isloh qilish, taʼlim samaradorligini oshirish, shaxsning ijtimoiylashuvini taʼminlash uchun muayyan shart-sharoitni yaratish borasidagi ijtimoiy harakat yuzaga kelgan davrda ilk bora oʻrtaga tashlandi.

Kompetentli yondashuv–Kompetentlik yondoshuvining asoschilaridan biri boʻlgan J.Raven buning muhimligini shunday tushuntiradi: “biz koʻproq va kamroq kompetentli fermerlar, oʻqituvchilar, haydovchilar, temirchilar, menedjerlar va harbiy ofitserlarni solishtirganimizda, har bir holatda oʻz ishining ustalari namoyish qilgan aynan siyosiy xulqatvor eng muhim boʻlib chiqdi. Aksincha, odamlarning bevositaxizmat burchlari doirasidan tashqaridagi ijtimoiy, tashkiliy va siyosiy cheklashlarga nisbatan biron bir choratadbirlarni koʻrishga layoqatsizligi va

hohishi yo'qligi zamonaviy jamiyatda kompetentli bo'lmagan kasbiy xulq-atvorning asosiy manbai sifatida namoyon bo'ladi, vaholanki, aynan ular inson bu doira ichida nima qila olishini aniqlaydilar.[4.314]

Psixologik yondashuv–Psixologiya fanida bir-biriga yaqin, lekin ayniyat bo'lmagan tushunchalar qo'llanilib kelinadi, chunonchi: odam, shaxs, individuallik. Ularning mohiyatini aniqroq izohlab berish uchun har birining psixologik tabiatini tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Andragogik yondashuv–Bugungi kunda mutaxassis o'zining 5-10 yil oldingi oliy ta'lim muassasasida olgan bilimlari bilan kasbiy-shaxsiy faoliyatini muvaffaqiyatli tashkil eta olmasligi, mehnat bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlay olmasligini hayotning o'zi ko'rsatmoqda. Bu esa o'z navbatida mutaxassislarning kasb darajasi va malakasini muttasil oshirib borish, ularni zamonaviy talablarga muvofiq qayta tayyorlash va malakasini oshirish orqali kasbiy va shaxsiy rivojlanish darajasini ta'minlash masalasining dolzarbligini belgilaydi.[5.264]

Xulosa qilib aytganda oliy ta'lim muassasalarida talabalarning shaxsiy rivojlanishi ta'minlash uchun ularda kasbiy ko'nikma, bilim va malakani shakllantirish muhimdir. Oliy ta'lim muassasasi o'qituvchilarini kasbiy kompetensiyalarini yangicha yondashuvlar asosida takomillashtirish orqali talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. -T.: TDPU. 2006 y.
2. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.
3. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. -T.: "Moliya " nashriyoti, 2003 y. - 171 b.
4. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi. "Nasaf", 2000 y.-80b
5. Tolipov U., Usmanbayeva M. Pedagogik texnologiya:nazariya va amaliyot.-T.: "Fan". 2005.
6. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar.T.:2001
7. Dadamirzaev G'. Pedagogik texnologiyalar bo'yicha izohli tayanch so'z va iboralar. Metodik qo'llanma. - Namangan, NamMPI, 2008 yil,.
8. www. ziyonet.uz
9. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. I Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016.